

ÖLÜLERİ GÖMMEK

YAZI: Umay OĞUZHANOĞLU

umay_o@hotmail.com

İnsanın, ölümlerini ilk kez, arkeolojik literatürde Paleolitik Çağ diye bilinen, yani insanlığın avcı-toplayıcı olarak yaşadığı bir süreçte gömmeye başladığı bilinmektedir. Bu dönem, insan topluluklarının, avlayarak karınlarını doyurdukları hayvan sürülerinin hareketine bağlı olarak yer değiştirebildikleri, oldukça hareketli bir süreçtir. Henüz yerleşik olmayan, göçebe bir yaşam biçimi içerisinde, bugün için bize son derece “anamlı” görünen “ölüyü gömme” uygulamasının ne tür bir anlamı olabilir?

Göçebe ve avcı-toplayıcı Paleolitik Çağ’dan söz edildiğinde, bazen, modern insanın zihninde ilkel ve kaba

bir imge belirebilmektedir. Ancak modern insanın zihnini şekillendiren tüm yetilerimizin, aslında avcı-toplayıcı köklerimizden geldiği, bugün farklı bilim insanlarının ortak kanaatidir. Zira bu dönem, insanın üretici olduğu günden bugüne kadar geçen toplam zamanın %99’unu oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, tüm insanlık geçmişi 24 saat olsaydı, avcı-toplayıcı zamanlar bunun 23,5 saatinden fazlasını kapsayacaktı. Özetle, bugün yaptığımız her “anamlı” hareketin kökeninde işte bu uzak geçmişimiz var.

Peki, insanın bir süre sonra terk etme ihtimali olan barınağına ya da bunun yakınlarına, ölümlerini

gömmesinin ne gibi bir “faydası” olabilirdi? Bu soru modern insana yöneltildiğinde, düşünmeden verilen ilk cevaplardan biri “kokmasın diye, ortalığı kirletmesin diye” biçiminde oluyor. Ancak insan nüfusunun çok daha az olduğu ve deyim yerindeyse, hala doğada pek çok yerin “bomboş” olduğu bir dönemde, ölüyü bir uçurumdan aşağı atıvermek ya da basitçe doğada leşçillere terk etmek, onun kokusundan, pisliğinden kurtulmanın çok daha pratik bir yolu olmaz mıydı? Bu açıdan bakınca, “ölüyü gömme” fikri, hâlâ “faydasız” görünümünden kurtulmuş değildir. “Ölüyü neden gömdüler?” sorusuna cevap verirken, insanın, ölüyü gömmeye başladığı dönemlerde başka neler

yapmayı öğrendiğine bir bakmakta fayda var. Arkeologlar, insanın ölüleri gömmeye başladığı dönemin, aynı zamanda ilk basit “sanat”ı yaratmaya başladığı dönem olduğunu belirtiyorlar. Sanat da, modern insanın “mağara adamı”na bakışında, en az ölüyü gömmek kadar “anlamsız ve faydasız” görünüyor aslında. Ancak sanat, zihnin tasarlama, ifade etme ve de en önemlisi “soyutlama” yetisini kazandığının başlıca göstergelerinden değil midir? Ölüyü gömmek ile resim çizmek eylemlerini birbirine bağlayan en önemli ortak nokta “soyutlamak” diyebiliriz. İnsan zihni, soyut düşünebildiği andan itibaren, “ölümden sonrası, öbür dünya, ruh, veda etme, ölümden korkma” gibi, bugün modern insanın bilinçaltına adeta kazınmış olan kavramlara bir adım yaklaşmış olmalıdır. İşte bu zihinsel bağlam içerisinde, ölüyü gömmek hem çok “anlamlı”, hem de çok “faydalı” bir hal almış oluyor.

Ölünün gömüldüğü yer ise, yine insanın bilinçaltının büyük çivilerinden birini çakmış oluyor: Koruyan, kollayan ve öbür dünyadaki hayatta ruhun ya da bedeninin yeniden dirilişine aracı olan toprak. Birbirinden çok uzak ve kopuk görünen coğrafyalarda, yaratılış mitlelerinde ve tek tanrılı dinlerde karşımıza çıkan “insanın topraktan yaratılması” teması, uzak geçmişimizden gelen bir sembolün görüntüsü olmalı. “Toprak ana” sadece bitkiyi değil insanı da yeniden doğuran bir sembol olmuştur.

Yerleşik ve üretici yaşama geçilen Neolitik Çağ ve sonrasında, “mezar”

sadece ölünün konduğu değil, günlük yaşamın da parçası olan bir unsur halini alır. Bu süreç, ölümlerin genellikle evlerin içerisine gömüldüğü bir aşamadır. İnsan, soyutlamış ve kendi sembol dünyasını yaratmış olan zihninin açıklığını, ölüyü yakınında tutma, onunla/ruhuyla ilişkide olma, onu ziyaret etme, “ölünün ruhani varlığını aile, ev, toplum için anlamlı kılma”, ortak maneviyat üzerinden bir arada kalma gibi kavramlarla doyurmuş olmalıdır. Çünkü “bir arada kalabilmek”, uzun evrim yolculuğunda, oldukça sıradan bir bedensel donanıma sahip olan insanı, diğer türlerin arasından sıyrılabilmeye götürmüştür.

Gerçek savaşların ortaya çıktığı, insanların maden yataklarına hâkim olmak için kentler ve ordular kurduğu dönemlerin, teknik tabirle Tunç Çağlarının başlamasıyla, ölümlerin evlerin içinden kentlerin dışındaki mezarlıklara ötelendiğini görüyoruz. Hızlı düşününce bunu, ölüden uzaklaşmak gibi okumak mümkün olabilir. Ancak kendi için “kentler” kuran insan, ölümleri için de ayrı bir uzam tasarlamış oluyor. Yerleşim dışı mezarlıklar, ölüme ve öbür dünyaya dair çoğu sembolün ölümlerin bedenleriyle bir arada bulunduğu bir mekâna dönüşmüş oluyor.

Böylelikle, modern insanın vazgeçilmezlerinden olan, ölümlere sağladığı hizmetten çok daha fazlasını yaşayanlara sunan, pek çok ritüelin gerçekleştirildiği mezarlık fikrine de kavuşmuş oluyoruz...

Arka bahçenizde, arkadaşlarınızın hatalarını gömebileceğiniz yeterince büyük bir mezarlık olsun. **Henry Becher**

Ölüm sözcüğü, Uygur atasözlerinde kendine fazlaca yer bulmuştur. Ağrıqni yoşursañ, ölüm aşqara. “Hastalığı gizlesen de ölüm kaçınılmaz.” (MR 65); Bağ igisi bolsañ üzgin gülüñdin, aşiq bolsañ qorqma ölümün. “Bahçe sahibi olsan kopar çiçeğinden, âşık olsan korkma ölümünden.” (LD 83); Bir ölümge arğa yoq. “Bir ölüme çare yok.” (KÖ 137); Düşminiñge ölüm tiligiçe, özeñge ömür tile. “Düşmanına ölüm dileyceğine, kendine ömür dile.” (KÖ 165); Elçiye ölüm yoq. “Elçiye ölüm yok. (Elçiye zeval olmaz.)” (LD 202); Haqaretlik ömürdin, sadaqetlik ölüm yaxşı. “Utandırıcı bir hayattan, şanlı şöretli bir ölüm daha iyidir.” (KÖ 189, 190); Muhebbet ölümni yeñer. “Sevgi ölümü yener.” (LD 431); Ölüm yaş-qeriğa baqmas. “Ölüm gence yaşlıya bakmaz.” (KÖ 256); Ölümün qutquzarmu til, ölümge tutquzarmu til. “Ölümden kurtaran da dildir, ölüme götüren de.” (KÖ 256); Uyat ölümün qattiq. “Utanç ölümün daha acı.” (KÖ 310); Uyqu dégen ölüm. “Uyku dediğin ölümdür.” (KÖ 311); Yaxşı bolsañ toyuñğa bararmen, yaman bolsañ ölümiñge. “İyi olursan düğününe gelirim, kötü olursan ölümüne.” (LD 620); Yaman xotun erge ölüm. “Kötü kadın kocaya ölüm.” (KÖ 320); Zulüm bar yerde ölüm bar. “Zulüm olan yerde ölüm var.” (LD 677)

UMAY OĞUZHANOĞLU KİMDİR?

1983 yılında Ankara’da doğdu. Ortaokul ve liseyi İzmir Özel Saint Joseph Fransız Lisesi’nde, Üniversiteyi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bölümü’nde tamamladı. Hacettepe Üniversitesi’nde Yüksek Lisans’ını yaparken üç yıl Araştırma Görevlisi olarak görev yaptı. 2008 yılından beri Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nde akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Güneybatı Anadolu Tunç Çağı üzerine yürüttüğü doktora çalışmasını da 2015 yılında aynı kurumda tamamlamıştır. Akademik ilgi alanları, Batı Anadolu Tunç Çağları, seramik ve ölü gömme gelenekleridir.

Evli ve bir çocuk annesidir.

DİYALEKTİK GAZEL*

.....

karşılığıyla yüklüdür herşey
mutlak çözümlerden vazgeç
tartışılmaz mükemmellikler
ne gizli kusurlarla gelir

.....

nasıl doğmakla başlarsa ölüm
ölmekle başlar öyle hayat
bil ki dünyayı sarsan sıçramalar
birikmiş şuurlarla gelir

Attila İlhan

*Telif hakkı gereğince şiirin tamamı alıntılanmamıştır.

